

ҚАЗАҚСТАНДА АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҚ КӘСІПОРЫНДАРЫНЫҢ МАТЕРИАЛДЫҚ-ТЕХНИКАЛЫҚ БАЗАМЕН ҚАМТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Мақала ауыл шаруашылық кәсіпорындардың материалдық-техникалық базасының қажеттілігін дәлелдеп, Қазақстанда жұмыс атқаратын ауыл шаруашылық құрылымдардың техникамен қамту жағдайын талдауға арналған. Ауыл шаруашылық кәсіпорындарының материалдық-техникалық базамен қамтуында байқалатын оң және теріс үрдістеріне сипаттама берілген.

Түйін сөздер: материалдық-техникалық база, ауыл шаруашылығы.

Ауыл шаруашылығы техникасының жай-күйін жақсарту және технологияларды жаңғырту тәсілдерін экономикалық негіздеу бірінші кезектегі маңызды міндет болып табылады. Шығарылатын ауыл шаруашылығы өнімінің көлемі, оның сапасы, бәсекеге қабілеттілігі және, сайып келгенде, мемлекеттің азық-түлік тәуелсіздігі техникалық жүйелер мен тетіктердің, қолданылатын инновациялардың даму деңгейіне байланысты.

Ауыл шаруашылығы өндірісінің материалдық-техникалық базасын тиімді пайдаланудың маңызды нәтижесі өндіріс көлемін ұлғайту және жұмыс істеп тұрған өндірістік объектілерді жаңғырту, техникалық қайта жарақтандыру және реконструкциялау, технологиялық процестерді реинжиниринг, кешенді механикаландыруды қолдану, өнім өндірудің индустриялық тәсілдерін кеңінен енгізу, өндірісті мамандандыру және шоғырландыру есебінен шығарылатын өнімнің құнын арзандату болып табылады. Бұл нәтижеге Инновациялық негізде МТБ әлеуетін жүйелі түрде дамыту арқылы қол жеткізіледі.

Қазақстан Республикасының Ауыл Шаруашылық Министрлігінің мәліметінше, ауыл шаруашылық техникасының санының өсуіне қарамастан, ауыл шаруашылығы техникасы паркінің тозуы ауыл шаруашылығы техникасының 87% - ын құрайды. Басым бөлігі пайдаланылған машиналар мен жабдықтар өз ресурстарын шығарады және амортизациялық мерзімнен тыс пайдаланылады. Сонымен, пайдалану мерзімі 80% астам астық жинайтын комбайндар мен тракторлар 13-14 жыл, нормативі 8-10 жыл. Есептен шығаруға 71% астық жинайтын комбайндар жатады. Және де 93% тракторлар мен 95% сепкіштер есептен шығарылуға жатады.

Ауыл шаруашылығының энергоқондырғылымдылығы өндірістегі 100 га егістікке 123 кВт құрайды, бірақбұған жыл сайын техника импорты есебінен қол жеткізілді. Бұл үшін мемлекеттік және жеке меншік қаражат 90 млрд. теңгеден астам жұмсалады. Саланы реформалау жылдарында бірқатарбұрыннан ауыл шаруашылығы техникасын өндірумен айналысқан машина жасау зауыттары басқа салаға бейімделді немесе көпшілігі жабылып қалды. Қазіргі уақытта еңірі ауыл шаруашылығы техникасын өндірумен айналысатын машина жасау зауыттары кәсіпорындарында "АгромашХолдинг" АҚ, ЖШС "СемАЗ" ЖШС, "Агротехмаш" ЖШС "ДонМар" ЖШС тракторлар, комбайндар, дестелегіштер және басқа да техникаларды шығарумен айналысады. (Кесте 1). Одан басқа ауыл шаруашылығы техникасын шығарумен республиканың кейбір басқа да кәсіпорындары айналысады.

Бірлескен кәсіпорындар құру көзделіп отыр бірқатар ірі шетелдік фирмалар, мысалы, "Джон-Дир"компаниясымен тракторлар, комбайндар және Оңтүстік Корея компаниясымен егіс кешендерін DAEDONG - тракторлар қуаты 100 а. к. Өйткені мемлекет ішінде шығарылатын машиналар номенклатура мен саны бойынша жеткіліксіз болғандықтан, негізгі сұраныс Беларусь, Ресей, Украинажәне алыс шетелдік импорттық жеткізілімдер есебінен қанағаттандырылады. "Агробизнес-2020" мемлекеттік бағдарламасының міндеттеріне сәйкес және елдің индустриялық-инновациялық дамуы жөніндегі мемлекеттік бағдарламаға сәйкес 2012 жылдан бастап ауыл шаруашылығы техникасының өндірісіне қаржыландыру көлемі ұлғайды.

Осыған сәйкес, Батыс Қазақстан өңіріндегі "Оралагрореммаш" АҚ атап өтуге болады. Шығарылатын өнім номенклатурасының тізбесіне мыналар кіреді: КамАЗ, УРАЛ, ЗИЛ автомобильдерінің базасындағы өрт автоцистерналары; ГАЗ, ЗИЛ, КамАЗ базасындағы

автотопливозаправщиктер; МУГГ-23847 суару-жуу машиналары; отын тарату агрегаттары, тіркемелер және жартылай тіркемелер; сыйымдылығы 100 м3 дейінгі резервуарлық жабдықтар.

Кесте 1 - Ауыл шаруашылығы техникасын өндірушілер

Өндірістік кәсіпорынның атауы	Өндірілетін өнімнің атауы
«АгромашХолдинг» АҚ, Қостанай қаласы	Essil 760 комбайндары, КЗС-740 Essil, Тырмалар. Сепкіштер. Дестелегіштер, Платформа таңдаушысы ПЗ-3,4.
"СемАЗ" ЖШС, Өскемен қаласы	“Беларус” тракторлары
Комбайндық зауыт "Вектор" ЖШС, Көкшетау қаласы	“Вектор” комбайндары
"Агротехмаш" ЖШС, Қостанай қаласы	К-744 тракторлары, «ACROS-530» комбайндары, ЛДГ-15 сепкіштері, Тырмалар, Орақтар, Жинаушы-тиегіштер, Жүк тиегіш-Тырмалар. Орақ. Жинаушы-тиегіш. Тырмалар. Орақ. Жинаушы-тиегіш. Фронталды жүк тиегіштер.
"ДонМар" ЖШС, Қостанай қаласы	Орақтар

Ақпарат көзі: [1]

Қазақ Ұлттық Аграрлық Зерттеу Университетінің 2021 жылы өткізген “Қысқы мектеп Агробизнес” жобасының мәліметінше, ауыл шаруашылығы тракторларының саны бойынша Қазақстан басқа елдерден едәуір артта қалып отыр. Мәселен, Қазақстанда 1 га ауыл шаруашылығы жеріне 1 трактор, ал АҚШ – та – 27, Үндістанда – 16, Бразилияда-11 тиесілі.

Қолданыстағы тракторлар паркі 80% – ға моральдық және табиғи тозған, оны жаңарту қарқыны жылына 1-3%, яғни төмен болып табылады.

Өз кезегінде, тозған және ескірген жабдықтарды пайдалану жөндеу және ЖЖМ шығындарын орта есеппен 20% - ға арттырады, бұл сайып келгенде егін жинаудың төмендеуіне әкеледі.

Сонымен қатар, АӨК-дегі техникалық жарақталу деңгейін жақсарту сатып алынатын техника санын ұлғайту және өндірісті локализациялау деңгейін біртіндеп арттыра отырып, отандық ауыл шаруашылығы машинасын жасауды дамыту есебінен қамтамасыз етілетін болады.

Аталған міндеттің орындалуы мынадай нәтижелер көрсеткіштерімен өлшенетін болады:

Кесте 2 - АӨК-дегі техникалық жарақталу деңгейі

Р/с №	Нәтижелер көрсеткіштері	Өлшем бірлігі	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1.	Машина-трактор паркін (тракторлар, комбайндар, сепкіштер, аспалыжабдық) жаңартудың орташа деңгейі	%	1,4	1,6	1,9	2,1	2,4	2,6	2,9
2.	Ауылшаруашылығы техникасын (тракторлар, комбайндар, аспалыжабдық) өндіру көлемі	бірл.	2371	2110	4200	4830	5413	6003	6613
3.	Ауылшаруашылығы техникасының (трактор, комбайн) өндірісі бойынша локализациялаудың орташа деңгейі	%	25	31	32	35	37	41	43

Ақпарат көзі: [1]

Осыған қоса мемлекетімізде қажетті ауыл шаруашылық машиналарын жасау көзделуде. Ауыл шаруашылығы машиналарын жасау индустриалды-инновациялық дамытудың 2020-2025 жылдарға мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде мемлекеттік қолдаудың жүйелі және атаулы шараларымен қамтамасыз етілетін болады.

Ауыл шаруашылығы машиналарын жасауды дамыту үшін локализациялау деңгейі жоғары ауыл шаруашылығы техникасы мен жабдықтарының барынша сұранысқа ие түрлерін өндіру туралы келісімдер жасасу және олардың орындалуын мониторингтеу, индустриалды-инновациялық дамытудың 2020-2025 жылдарға мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде ғылыми-техникалық және тәжірибелік-конструкторлық инфрақұрылымды қамтамасыз ету, АШТӨ-нің инвестициялық шығындарын субсидиялау жолымен сұранысты ынталандыру, локализациялау деңгейі жоғары ауыл шаруашылығы техникасы мен жабдықтарының барынша сұранысқа ие түрлерін өндіруді ұйымдастыру жөніндегі шараларды іске асыруды ескере отырып, «ҚазАгро» ҰБХ» АҚ желісі бойынша кредит пен лизинг беру секілді шаралар қабылданатын болады. Бұдан басқа, ауыл шаруашылығы машиналарын жасау мәселелерін реттеу бөлігіндегі функцияларды Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінен ҚР АШМ-ға беру мәселесі пысықталатын болады.

Қазақстанда ауыл шаруашылығы машиналары паркінің орташа тозуы 76% - ға жақындады, бұл егіс және егін жинау науқанын жүргізудің нақты мерзімдерін екі есе арттырады. 2018/19 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстанның ауыл шаруашылығы техникасы паркін жаңарту қарқыны 3,5-4% - ды құрады, бұл ең төменгі технологиялық қажетті көрсеткіштен 6% - ға артта қалып отыр. Бұл туралы ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігінің өсімдік шаруашылығы өнімдерін өндіру және қайта өңдеу департаменті техникалық жабдықтау басқармасының басшысы Бақыт Илиясов мәлімдеді. Еліміздің машина жасаушылар одағының VIII форумының бейінді секциясында сөйлеген сөзінде ол ауыл шаруашылығы техникасын лизинг арқылы өткізудің жыл сайынғы айналымын ағымдағы 120 млрд теңгеден 250 млрд теңгеге дейін екі еселеу жоспарлары туралы мәлімдеді, бұл жаңарту қарқынын ең аз қажетті 6% - ға дейін арттыруға мүмкіндік береді. Ағымдағы жылдың басында АӨК саласының технологиялық жарактандырылуы 147 мың тракторды, 38 мың комбайнды, 4 мың егіс кешенін, 80 мың тұқым сепкішті және 300 мың бірлік жемшөп дайындайтын және топырақ өңдейтін техниканы құрады.

Кесте 3 – ҚР негізгі ауыл шаруашылығы техникасы паркінің 2019 жылға жаңарып отыру қарқыны

Техниканың түрі	Жылдар		
	2019 жылдың сонына қарағанда, дана	2019 жылы сатып алынған, дана	%, жаңарып отыру қарқыны
Тракторлар	143 000	3 400	2,4
Астық жинайтын комбайндар	37 600	1 150	3,0
Егіс кешендері	4 060	280	6,9
Сепкіштер	78 000	351	2,4
Дестелегіштер	14 800	1 500	1,9
Бүріккіштер	5 400	162	3,0
Пресс-жинауыштар	7 600	895	11,0
Шабындықтар	22 000	322	1,5
Орташа жаңаруы, %		4.0	

Ақпарат көзі: [2]

Қазақстан Республикасының Ауыл Шаруашылық Министрлігінің соңғы 2019 жылы ресми мәліметіне сай, ескі, тозған техниканы пайдалану ауыл шаруашылығы жұмыстарын жүргізу мерзімдерінің артуына алып келеді. Сонымен, тиісті 20-25 күннің орнына егін жинау 60 күннен асады, бұл сәйкесінше егіннің жоғалуына, ЖЖМ қосымша шығындарына, қосымша еңбекке ақы төлеуге, ақауларға байланысты техниканың тоқтап қалуына, астықты кептіруге қосымша шығындарға және оның сапасының төмендеуіне және басқаларға әкеледі. Министрліктің алдында бес жыл ішінде АӨК-дегі еңбек өнімділігін және қайта өңделген ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспортын кемінде 2,5 есе ұлғайту міндеті тұр. 2019 жылдың қорытындысы бойынша отандық автоқұрастыру ауыл шаруашылығы машинасын жасау саласы ақшалай мәнде 44% - ға, 41,2 млрд теңгеге дейін өсуді көрсетті, деп мәлімдеді Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігінде. 2020 жылдың қаңтар-шілде айларында 690 трактор мен 224 комбайнды қоса алғанда, ҚР-да ауыл шаруашылығы техникасының өндірісі 16,1% - ға, 27,5 млрд теңгеге дейін өсті. Министрліктің деректері бойынша саладағы оқшаулаудың орташа деңгейі 36% - ды құрайды. Сату құрылымында, егер АШМ-ге сенсек, ағымдағы жылдың бірінші жартыжылдығында негізгі өсім "Қазақстанда

жасалған" бағдарламасы бойынша "ҚазАгроҚаржы" АҚ арқылы ұлттық қор қаражаты есебінен 20 млрд теңге мөлшерінде жүріп жатыр. Бұл ретте, "ҚДБ-Лизинг" АҚ Басқарма төрағасы Ринат Гаппаров нақтылағандай, ағымдағы жылдың соңына дейін дағдарысқа қарсы шаралар шеңберінде аграрийлер үшін ауыл шаруашылығы техникасын сатып алуға өз қаражатымен қатысу 15% - дан нөлге дейін төмендеді.

Қазақстан Республикасында ауыл шаруашылығы техникасы лизингінің 65% - ын ауыл шаруашылығы техникасының лизингі бойынша негізгі оператор болып табылатын "ҚазАгроҚаржы" АҚ жүзеге асырады. Техниканы сатып алу бойынша тәсілдерді жеңілдету үшін "ҚазАгроҚаржы" АҚ жыл сайын өзінің құрылымдары мен бағдарламаларын жетілдіріп және жаңартып отырады.

2013 жылдан бастап техникалық әлеуетті жаңартуды ынталандыру шеңберінде ауыл шаруашылығы техникасының лизингі бойынша сыйақының пайыздық мөлшерлемесін 7% - ға дейін төмендету бойынша бағдарлама іске асырыла бастады, мал шаруашылығы мен жем-шөп өндірісінде қолданылатын техника мен жабдықтар бойынша мөлшерлеме 10% - ға төмендеді. Аталған бағдарламамен қатар 2012 жылдан бастап "ҚазАгроҚаржы" шағын шаруа қожалықтарын қолдауға бағытталған жаңа "Урожай" лизингтік өнімі жұмыс істейді. Олардың жинау техникасын бастапқы жарнаны кейінге қалдыра отырып және кепілсіз жеңілдетілген схема бойынша лизингке сатып алу мүмкіндігі бар.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ

1. [Электрондық ресурс] <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1800000423>
2. Қазақстан Республикасының Ауыл Шаруашылық Министрлігінің 2020 жылғы мәліметіне сәйкес., [Электрондық ресурс] <https://inbusiness.kz/ru/news/temp-obnovleniya-selhoztehniki-rk-pochti-vdvoe-nizhe-minimalnogo-normativa>.

РЕЗЮМЕ

Статья содержит обоснование необходимости материально-технической базы сельскохозяйственных предприятий и анализ состояния обеспеченности техникой сельскохозяйственных формирований в Казахстане. Приведена характеристика положительных и отрицательных тенденций в обеспечении материально-технической базой сельскохозяйственных предприятий.

RESUME

The paper consists of justification of the necessity of the material and technical basis for agricultural unities and the analysis of the condition of necessity by techniques in agricultural units in Kazakhstan. Characteristic of the positive and negative tendencies in agricultural units' provision by material and technical base was given.

ӘОЖ 657.429

Дюсегалиева А.Н.

Ғылыми жетекші: **Базарова Б.Т.**, э.ғ.м., аға оқытушы

Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті, Орал қ.

МАТЕРИАЛДЫҚ ЕМЕС АКТИВТЕРДІ ТАҢУ, ӨЛШЕУ, ТАЛДАУ («СТАРТСТРОЙСЕРВИС» ЖШС МЫСАЛЫ НЕГІЗІНДЕ)

Андатпа

Материалдық емес активтердің көп жағдайда белсенді нарығы болмайды, себебі олар өте сирек кездеседі. Материалдық емес объектілерді есепке алу, талдау мен баға беру мақсатында зерттеліп отырған объектілердің жағдайы мен қозғалысын сипаттайтын экономикалық көрсеткіштер жүйесі әзірленіп қарастырылды. Зерттелген объектінің баланстық мәліметтері бойынша барлық материалдық емес активтердің көлемі мен түрлерінің көрсеткіштерін алдыңғы кезең мәліметтермен салыстырғандағы есептік кезең бойынша өзгерістерінің серпініне талдау жүргізілді.

Түйін сөздер: нарықтық экономика, материалдық емес активтер, кәсіпорын, сатып алу құны, нарықтық құн, талдау.

Қазіргі нарықтық экономика жағдайында материалдық емес активтер болашақта